

Nauczanie słyszących polskiego języka migowego jako obcego

Michał Garncarek

Placówka Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie

Celem niniejszego artykułu jest podkreślenie wagi nauczania słyszących polskiego języka migowego (PJM) jako obcego (L2) w obszarach życia codziennego, w których najczęściej dochodzi do kontaktu między głuchymi a słyszącymi oraz przedstawienie Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego (ESOKJ) jako adekwatnego narzędzia sprzyjającego tworzeniu programów nauczania języków migowych. Wymagany jest jednak kontekst, który w pełni zobrazuje potrzebę realizacji tego celu, a który koncentrować się będzie w niniejszym tekście wokół odpowiedzi na poniższe pytania:

1. kim jest polska społeczność głuchych i jaki jest jej status prawny,
2. jakie działania podejmuje się w celu zniesienia bariery komunikacyjnej między głuchymi a słyszącymi,
3. czy ESOKJ jest odpowiednim narzędziem do nauki słyszących PJM jako L2.

1. Polska społeczność głuchych jako mniejszość językowa.

W 1960 roku w Stanach Zjednoczonych, dzięki badaniom Williama Stokoe, który opublikował pierwszy opis lingwistyczny języka migowego, postrzeganie głuchoty jako ułomności i kalectwa ustąpiło miejsca postrzeganiu jej jako wyróżnika tożsamości i „klucza” do odrębnej grupy językowej. Następne lata przyniosły ogromny rozwój interdyscyplinarnemu podejściu do głuchoty, w którym przedmiotem badań są wszystkie elementy dorobku ludzi głuchych – *Deaf Studies*. Nagła dynamizacja nowego kierunku badań przyczyniła się do uznania głuchych za mniejszości językowe, dla których kulturowym wyróżnikiem są naturalne języki migowe¹. W wielu krajach Europy języki migowe uznawane są na poziomie najważniejszych aktów prawnych – konstytucji. Należą do nich: Czechy (1998), Finlandia (1995), Grecja (2000), Portugalia (1997), Słowacja (1995)². W pozostałych krajach członkowskich Unii Europejskiej przyjęto niższej rangi akty prawne respektujące prawo do używania naturalnych języków migowych³. Spróbujmy określić status prawny

---

¹ Tomaszewski P, *Kształtowanie kompetencji socjokulturowej w nauczaniu polskiego języka migowego*, [W:] P. Tomaszewski, K. Bargiel-Matusiewicz, E. Pisula (red.), *Kulturowe i społeczne aspekty niepełnosprawności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s.21.

² Grzesiak I, *Głusi jako mniejszość językowa posługująca się językiem migowym*. [W:] S. Gajda, A. Markowski, J. Porayski-Pomsta (red.), *Polska polityka komunikacyjno-językowa wobec wyzwań XXI wieku*, Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN, Warszawa 2005, s. 355.

³ Szczegółowe informacje na temat aktów prawnych, na podstawie których i w jakim zakresie respektuje się prawo do używania języków migowych w krajach członkowskich UE, można znaleźć w raporcie na temat statusu języków migowych w Europie, który został wydany przez Radę Europy w kwietniu 2005r: http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/5720-0-ID2283-Langue%20signe_GB%20assemble.pdf

społeczności głuchych Polaków porozumiewających się polskim językiem migowym na podstawie:

- Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej
- Ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym
- Ustawy o języku migowym i innych środkach komunikowania się
- Konwencji ONZ o prawach osób niepełnosprawnych.

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. W artykule 35, ustępie 1 i 2 czytamy:

- 1) Rzeczpospolita Polska zapewnia obywatelom polskim należącym do mniejszości narodowych i etnicznych wolność zachowania i rozwoju własnego języka, zachowania obyczajów i tradycji oraz rozwoju własnej kultury.
- 2) Mniejszości narodowe i etniczne mają prawo do tworzenia własnych instytucji edukacyjnych, kulturalnych i instytucji służących ochronie tożsamości religijnej oraz do uczestnictwa w rozstrzygnięciu spraw dotyczących ich tożsamości kulturowej.

Artykuł 23 ustęp 2 mówi, że:

niedopuszczalne jest ograniczenie wolności i praw człowieka i obywatela wyłącznie z powodu rasy, płci, **języka**, wyznania lub jego braku, pochodzenia społecznego, urodzenia oraz majątku.

Przy założeniu, że społeczność głuchych w Polsce jest traktowana jako mniejszość etniczna, to na podstawie powyższych artykułów Konstytucji, warunki życia wokół polskiej społeczności głuchych powinny charakteryzować się wolnością w zachowaniu i rozwoju własnego języka bez objawów dyskryminacji PJM ze strony słyszającej większości oraz w stosunku do ich kultury, której również przypisano prawo do zachowania i rozwoju. Przyjrzyjmy się ustawie, która definiuje mniejszości narodowe i etniczne w Polsce.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz języku regionalnym. W rozumieniu ustawy, mniejszość etniczna to grupa ludzi, która spełnia łącznie następujące warunki:

- jest mniej liczebna od pozostałej części ludności Rzeczypospolitej Polskiej,
- w sposób istotny odróżnia się od pozostałych obywateli językiem, kulturą lub tradycją,
- dąży do zachowania swojego języka, kultury lub tradycji,
- ma świadomość własnej historycznej wspólnoty etnicznej i jest ukierunkowana na jej wyrażanie i ochronę,
- jej przodkowie zamieszkiwali obecne terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od co najmniej 100 lat,
- nie utożsamia się z narodem zorganizowanym we własnym państwie.

Głuchota jako wspomniany wyróżnik tożsamości i „klucz” do odrębności językowej, przez większość słyszących jest przede wszystkim postrzegana z perspektywy podejścia medycznego jako niepełnosprawność. Słyszący specjaliści i lekarze stawiają na całkowity powrót głuchych do „świata dźwięków” oraz naukę mowy, za pomocą różnych metod

medycznych tj. aparatów słuchowych, implantów ślimakowych⁴. Głusi to heterogeniczna grupa ludzi. Jedni to członkowie mniejszości językowej komunikujący się w życiu codziennym językiem migowym⁵. Drudzy, to najczęściej głusi wychowani w rodzinach słyszących, którzy przeszli długą rehabilitację słuchową wliczając w to, szczególnie w ostatnich latach, operacje wszczepiania implantów ślimakowych oraz osoby słabosłyszące, z na tyle dużymi resztkami słuchowymi, które pozwalają na naukę mowy znacznie efektywniej niż ma to miejsce w przypadku osób z całkowitą głuchotą. Definicja ludzi głuchych z perspektywy medycznej nie pozwala na włączenie głuchych w definicję o mniejszości etnicznej. Jednakże wyodrębnienie z ogółu osób, których cechą wspólną jest wada słuchu, mniejszości posługującej się językiem migowym, daje możliwość spełnienia warunków zapisanych w ustawie dla mniejszości etnicznej. Jednakże jak zauważa Bartosz Marganec, problemem definicji głuchych jako mniejszości etnicznej jest również to, że głuchota w większości przypadków nie jest dziedziczona, a proces inkulturacji zachodzi często po rozpoczęciu nauki w szkołach dla głuchych, przez co trudno mówić o etniczności grupy głuchych, jeśli etniczność ta miałaby być warunkowana więzami krwi⁶.

Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się. Jako pierwszy akt prawny w Polsce, podaje definicję polskiego języka migowego jako naturalnego, wizualno-przestrzennego języka do komunikowania się osób doświadczających trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się. Akt prawny, który definiuje PJM jako język naturalny, może stanowić wstęp do prac nad ustanowieniem polskiej społeczności głuchych mniejszością językową, o której w niniejszej ustawie niestety nie wspomina się.

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych. Przyjęta została przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych 13 grudnia 2006 roku, rząd Polski podpisał ją 20 marca 2007 r., natomiast ratyfikacja Konwencji przez Polskę miała miejsce 6 września 2012r. Celem Konwencji jest ochrona i zapewnienie pełnego i równego korzystania z praw człowieka i podstawowych wolności przez osoby z niepełnosprawnościami na równi ze wszystkimi innymi obywatelami. Polska zobowiązana jest do wprowadzenia w życie zawartych w Konwencji standardów postępowania w celu zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami realizacji ich praw⁷. Artykuł 24 Konwencji, który odnosi się do obszaru edukacji, między innymi mówi o umożliwieniu nauki języka migowego i promocji tożsamości językowej społeczności głuchych. Ponadto obowiązuje Państwa do zagwarantowania edukacji osób niepełnosprawnych, a w szczególności dzieci, niewidomych, głuchych w językach i za pomocą środków komunikacji najbardziej odpowiednich dla danej jednostki, i w środowisku umożliwiającym maksymalny rozwój intelektualny i społeczny. W artykule 30-tym, zatytułowanym „*Uczestnictwo w życiu kulturalnym, rekreacji, zajęciach sportowych*” w ustępie 4-tym czytamy:

---

⁴ Tomaszewski P. Garncarek M. Rosik P. Jaromin M, *Nauczmy się rozumieć nawzajem: Poradnik dla słyszących o niedosłyszących i głuchych*, Polski Związek Głuchych Zarząd Główny, Warszawa 2009, s.12.

⁵ Członkami społeczności głuchych mogą być również słyszące dzieci głuchych rodziców, dla których język migowy jest pierwszym językiem.

⁶ Marganec B, *Kultura Głuchych*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 154.

⁷ Strona Rzecznika Praw Obywatelskich: <https://www.rpo.gov.pl/pl/osoby-z-niepelnosprawnoscia>

osoby niepełnosprawne będą mieć prawo, na równych zasadach z innymi obywatelami, do wsparcia i uznania swojej szczególnej tożsamości kulturowej i językowej, w tym języków migowych i kultury osób niesłyszących.

Według Światowej Federacji Głuchych, głusi to mniejszość językowa o wspólnych doświadczeniach, które manifestowane są w kulturze głuchych (KG). KG łączy w sobie przekonania, postawy, wartości i normy, historię, literaturę oraz sztukę społeczności głuchych. Każda społeczność niesłyszących jest grupą kulturową, która korzysta z języka migowego oraz wspólnego dziedzictwa. Identyfikacja ze społecznością głuchych i jej kulturą jest związana z indywidualnym wyborem jednostki, niezależnie od posiadania wady słuchu czy stopnia jego uszkodzenia. Dlatego członkami społeczności głuchych są również słyszący członkowie rodzin niesłyszących, tłumacze języka migowego, ludzie pracujący lub socjalizujący się z głuchymi, jednym zdaniem osoby, których cechuje identyfikacja ze społecznością niesłyszących oraz akceptacja ze strony innych jej członków. Najczęściej akceptacja jest ściśle związana z kompetencją komunikacyjną w języku migowym⁸. Obecnie w Polsce status prawny polskiej społeczności głuchych jako mniejszości językowej z poszanowaniem jej kultury, nie jest uregulowany, lecz już teraz prawo polskie udostępnia kilka „furtek”, które umożliwiają rozpoczęcie prac legislacyjnych w kierunku zmiany tego statusu.

2. Działania ukierunkowane na zniesienie bariery komunikacyjnej.

Potrzeba komunikacji między głuchymi a słyszącymi przejawia się w wielu obszarach życia codziennego, choć największą potrzebę nauki PJM wśród słyszących obserwuje się u słyszących rodziców dzieci głuchych, nauczycieli pracujących z dziećmi głuchymi i słabosłyszącymi⁹, tłumaczy systemu językowo-migowego (SJM), pracowników administracji publicznej, podmiotów leczniczych oraz służb zobligowanych do kontaktu z uczestnikami lub świadkami sytuacji zagrożenia, pracowników socjalnych, psychologów, pedagogów oraz prawników¹⁰. Bariera komunikacyjna powstaje przez niewłaściwie dobrane narzędzia komunikacyjne¹¹, które są konsekwencją postrzegania głuchych, nie jako natywnych użytkowników języków migowych oraz członków mniejszości językowej lecz jako osoby z niepełnosprawnością słuchu, której konsekwencją jest wyłącznie ograniczenie recepcji sygnałów dźwiękowych bez wpływu na język komunikacji. Obecnie w większości krajów Europy prowadzi się działania ukierunkowane na zniesienie barier komunikacyjnych. W jaki sposób są realizowane? Przyjrzyjmy się poniższym rozwiązaniom, które w swoich założeniach mają prowadzić do maksymalnego ograniczenia bariery komunikacyjnej osób głuchych z większością słyszących zamieszkujących określony obszar geograficzny:

---

⁸ Strona internetowa Światowej Federacji Głuchych: <http://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/deaf-culture>

⁹ Nauczyciele pracujący w specjalnych ośrodkach szkolno-wychowawczych, szkołach integracyjnych lub z oddziałami integracyjnymi, szkołach realizujących edukację włączającą.

¹⁰ Dane na podstawie pięcioletniej działalności Placówki Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie w Łodzi, koncentrującej się na nauczaniu słyszących PJM jako obcego.

¹¹ Narzędzia komunikacji między głuchymi a słyszącymi: język polski foniczny, język polski w formie pisanej, polski język migowy, język migowy typu pidżyn, system językowo-migowy, znaki domowe (homesigns), fonogesty, alfabet palcowy, bobo migi.

- szeroko rozumiana rehabilitacja słuchowa połączona z najnowszymi rozwiązaniami technologicznymi w obszarze medycy,
- edukacja dzieci głuchych,
- powszechny dostęp do tłumaczy języka migowego,
- nauka słyszących języka migowego jako obcego.

Rehabilitacja słuchowa. Głusi, ze względu na ograniczenie zdolności receptywnych zmysłu słuchu mają problemy w komunikacji opartej na kanale głosowo-słuchowym. Aby zmniejszyć negatywne konsekwencje lub całkowicie rozwiązać problem komunikacyjny między społecznością słyszących i głuchych, opracowano wiele użytecznych wynalazków takich jak: aparaty słuchowe, pętle indukcyjne czy implanty ślimakowe. Urządzenia te charakteryzują się innowacyjnością, stanowią swoiste kamienie milowe w dziedzinie audiologii, ponieważ dzięki nim osoby z wadą słuchu są w stanie „słyszeć” dźwięki otoczenia i mowę ludzką. Stanowią ogromne osiągnięcia ze względu na zaspokojenie potrzeby słyszenia szczególnie osobom ogłuchłym czy późno-głuchym. Powrót do świata dźwięków z bezkresu ciszy z pewnością kojarzy się z cudem, ale to dotyczy przeważnie osób, które kiedyś słyszały, a zatem które nabyły kompetencji lingwistycznych w języku fonicznym w okresie postlingwalnym i właśnie język foniczny jest dla nich pierwszym językiem. Co jednak z osobami, które straciły zmysł słuchu w okresie prelingwalnym? Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 października 2013r. w sprawie organizowania wczesnego wspomagania rozwoju dzieci, określa zasady wczesnej interwencji, które mają zastosowanie w przypadku identyfikacji wady słuchu wykrytej w trakcie powszechnych badań przesiewowych. Dzieci, u których została wykryta wada słuchu, zostają poddane następującym działaniom:

- wyposażenie, w zależności od stopnia wady słuchu, w aparat słuchowy lub implant ślimakowy,
- proces rehabilitacji zmierzający do możliwie najpełniejszego odbioru dźwięków,
- wsparcie psychologiczno-pedagogiczne, logopedyczne, terapeutyczne oraz specjalistyczne w zależności od indywidualnych potrzeb dziecka¹².

Wczesna interwencja charakteryzuje się działaniami ukierunkowanymi na rehabilitację słuchu i mowy, jednocześnie ignorując możliwość włączenia komunikacji migowej. Jak bardzo efektywna jest rehabilitacja słuchowa względem głuchych urodzonych w okresie prelingwalnym przy zastosowaniu najnowszych zdobyczy technologii w dziedzinie medycyny słuchu tj. implantów ślimakowych? Odpowiedź na to pytanie nie stanowi tematu niniejszego artykułu, jednakże warto zacytować Mariusza Saka, doktora nauk humanistycznych, surdopedagoga, zaangażowanego w pracę nad zagadnieniami edukacji dzieci i młodzieży głuchej, który sam jest osobą głuchą:

Jednym z najważniejszych obszarów decyzji specjalistów są decyzje medyczne. Wydaje się, że są one podejmowane w oparciu o mgliste przewidywania i prognozy, czego dowodzą liczne rzesze głuchych, którym implant w ogóle nie pomógł bądź pomógł w niewielkim zakresie¹³.

¹² Sak M, *Decyzje specjalistów a osoby głuche i słabosłyszące*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 110.

W podejściu medycznym obserwuje się zerwanie kontaktów dzieci głuchych z dorosłymi głuchymi, jak zauważa Bouvet:

Zdaniem specjalistów już samo odkrycie faktu, że własne dziecko jest głuche, jest ciężką próbą, nie dorzucamy do niej jeszcze spotkania z dorosłymi głuchymi. Są oni przecież dziećmi głuchymi, które nie mogły skorzystać z ostatnich postępów technik¹⁴.

Brak tutaj elementu akceptacji głuchoty z perspektywy społecznej jako cechy prowadzącej do komunikacji wizualno-przestrzennej i grupy ludzi traktowanej w wielu krajach jako mniejszości językowo-kulturowe. Akceptacja jest punktem wyjścia dwujęzyczności, która podobnie do rehabilitacji słuchowej w swoich założeniach prowadzi do dostępu do języka słyszającej większości, lecz posługuje się zgoła zupełnie innymi środkami. Można to zaobserwować już w działaniach wczesnej interwencji wychowania dwujęzycznego.

Edukacja dzieci głuchych. Dzieci głuche z racji bariery sensorycznej nie mają dostępu do fonicznych modeli językowych płynących z bliskiego i dalszego otoczenia dziecka. Biorąc pod uwagę wyłącznie dzieci głuche urodzone w rodzinach, w których język migowy odgrywa pierwszoplanową rolę komunikacyjną, można dojść do wniosku, że języki oparte na modalności wizualno-przestrzennej stanowią naturalną formę komunikacji osób, dla których języki foniczne są fizycznie niedostępne¹⁵. Około 90 % dzieci głuchych rodzi się w rodzinach słyszących, w których języki migowe nigdy nie zagościły¹⁶. Rodziny tych dzieci wymagają działań w ramach wczesnej interwencji nieukierunkowanej wyłącznie na aspekt medyczny głuchoty, lecz na procesy psychopedagogiczne, których celem jest wspomaganie rozwoju dziecka i rodziny, podjęte w pierwszych latach życia dziecka. W nawiązaniu do tej koncepcji w hrabstwie Avon w Wielkiej Brytanii przeprowadzono eksperymentalny program wczesnej interwencji, którego celem było przygotowanie dziecka głuchego i jego słyszących rodziców do dwujęzycznego wychowania poprzez:

- umożliwienie głuchemu dziecku kontaktu z głuchą osobą dorosłą,
- umożliwienie rodzicom bliższego poznania dorosłej osoby głuchej,
- pomoc w zrozumieniu przez słyszących rodziców, że dorosła osoba głucha jest taka sama jak oni, może posiadać podobne umiejętności i możliwości,
- pomoc rodzicom w zaakceptowaniu głuchoty i zbudowanie wobec niej pozytywnego nastawienia
- wprowadzenie i udoskonalenie stosowanego w domu języka migowego¹⁷.

Programy wczesnej interwencji rodzin słyszących, w których urodziło się dziecko głuche prowadzą przede wszystkim do zmiany nastawienia wobec głuchoty własnego dziecka oraz

---

¹³ tamże.

¹⁴ Bouvet D, (1996), *Mowa dziecka: Wychowanie dwujęzyczne dziecka niesłyszącego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa, s. 136.

¹⁵ Świdziński M, Czajkowska-Kisil M, *Czy głuchoniemy jest naprawdę niemy ?*, [W:] Kosmos. *Problemy nauk Biologicznych*, Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika, numer 3, Warszawa 1996, s. 243.

¹⁶ Czajkowska-Kisil M, Laskowska-Klimczewska A, *CODA: Inność nierozpoznana*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 117.

¹⁷ Czajkowska-Kisil M, *Wczesna interwencja*, [W:] *Edukacja Głuchych*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2014, s. 41.

poszanowania jego prawa do języka migowego jako pierwszego. W modelu edukacji dwujęzycznej przyznanie językowi migowemu statusu języka prymarnego nie powinno budzić zastrzeżeń, ze względu na to, iż jest on przekazywany i odbierany na płaszczyźnie gestowo-wizualnej, jest całkowicie dostosowany do możliwości percepcyjnych dziecka głuchego, przy założeniu, że uszkodzeniu słuchu nie towarzyszą inne zaburzenia organiczne¹⁸. Dwujęzyczność to znajomość i regularne posługiwanie się więcej niż jednym językiem. W przypadku głuchego ucznia dwujęzyczność stawia w pierwszej kolejności na naukę języka migowego (L1), a następnie na kanwie L1 opanowanie języka fonicznego większości słyszących, w przypadku Polski - języka polskiego najczęściej w formie pisanej¹⁹. Edukacja dzieci głuchych w Polsce przejawia się zgoła inaczej. W tym miejscu chciałbym przytoczyć słowa Pani Małgorzaty Czajkowskiej-Kisil, CODA²⁰, nauczycielki Instytutu Głuchoniemych, która jako jedna z pierwszych osób zajęła się tematyką polskiego języka migowego oraz idei wprowadzenia dwujęzycznej edukacji głuchych w Polsce:

W Polsce mamy 32 placówki specjalne kształcące dzieci głuche i niedosłyszące na różnych poziomach edukacji. W placówkach tych dominuje metoda oralna, czyli opierająca się na komunikacji fonicznej, w której uczeń odczytuje komunikat z ust nauczyciela. Metoda ta funkcjonuje w surdopedagogice polskiej od 60 lat i absolutnie nie sprawdza się, jako skuteczna metoda edukacji głuchych. Dlatego wiele szkół stosuje język migowy jako narzędzie wspierające proces komunikacji. Jest to najczęściej system językowo-migowy, bo tylko system jest wykładany na uczelniach pedagogicznych. SJM to wizualno-przestrzenna odmiana języka polskiego, nie zaś rodzimy język głuchych. Rodzimy językiem głuchego jest Polski Język Migowy. W żadnej szkole w Polsce PJM nie jest ani językiem wykładowym, ani obowiązkowym przedmiotem nauczania. Nie istnieją programy nauczania PJM, ani standardy obowiązujące nauczycieli tego języka. To sprawia, że uczeń niesłyszący nie ma w szkole możliwości rozwijania swojego własnego języka, inaczej niż dziecko słyszące, które doskonali swój język w ramach przedmiotu „język polski”²¹.

Tłumacze języka migowego. Tłumacz to osoba dokonująca przekładu wypowiedzi lub tekstu pisanego z jednego języka na inny²². Według Polskiego Związku Głuchych (PZG), największego stowarzyszenia głuchych i słabosłyszących w Polsce, jest około 300 tłumaczy języka migowego²³. Według ogólnikowych danych podanych w raportach GUS przyjmuje się, iż użytkowników języka migowego jest około 100 tysięcy osób²⁴. Liczba 300-tu tłumaczy wydaje się być mało adekwatna do potrzeb 100 tysięcznej społeczności głuchych o charakterze diaspory, na co dzień komunikującej się w języku migowym. Tym bardziej, iż PZG od lat 60-tych XX wieku specjalizował się w nauczaniu słyszących systemu językowo-

---

¹⁸ Bryndal M, *Koncepcja bilingwalnego wychowania dzieci niesłyszących*, [W:] *Audiofonologia*, Tom XII, Warszawa 1998, s. 89.

¹⁹ Tomaszewski P, *Rozwój językowy dziecka głuchego: wnioski dla edukacji szkolnej*, [W:] *Audiofonologia*, Tom XVI, Warszawa 2000, s. 48.

²⁰ CODA to akronim słów „children of the deaf adults” tj. słyszące dzieci głuchych rodziców.

²¹ Czajkowska-Kisil M, *Edukacja głuchych w Polsce*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s.13.

²² Strona Państwowego Wydawnictwa Naukowego: <http://sjp.pwn.pl/szukaj/t%C5%82umacz.html>

²³ Dane ze strony Zarządu Głównego Polskiego Związku Głuchych: www.pzg.org.pl

²⁴ Strona GUS: http://www.stat.gov.pl/cpr/rde/xbr/gus/ZO_stan_zdrowia_2009.pdf

migowego (SJM)²⁵. SJM to sztuczny język, subkod polszczyzny zapożyczający leksemy w wersji słownikowej z PJM, które w wypowiedziach „osadza się” na zasadach składni fonicznego języka polskiego. Nie jest naturalnym językiem społeczności głuchych w Polsce, dlatego często może dochodzić do paradoksalnych, z punktu widzenia osób nieznanących problematyki środowiska głuchych, sytuacji „podwójnego tłumaczenia” z jednego kodu wizualno-przestrzennego na drugi. Sytuacje tego typu mają miejsce najczęściej w placówkach administracji publicznej i podmiotów leczniczych, które ustawowo zobligowane są do umożliwienia kontaktu z głuchym petentem/pacjentem w języku migowym²⁶. Bariera komunikacyjna, która powstaje w kontakcie między głuchym porozumiewającym się w polskim języku migowym a tłumaczem systemu językowo-migowego, zostaje przekroczona najczęściej, dzięki pomocy słyszącego członka rodziny głuchego biegle komunikującego się w PJM, który przekłada przekaz z SJM na naturalny język migowy²⁷.

Potrzeba podnoszenia kwalifikacji w zakresie tłumaczenia doprowadziła do powstania pierwszego Stowarzyszenia Tłumaczy Polskiego Języka Migowego (STPJM) oraz studiów podyplomowych „Polski Język Migowy” na Wydziale Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego. Pomimo poczynionych wysiłków, które dają nadzieję na poprawę sytuacji tłumaczy polskiego języka migowego, jedna z założycielek stowarzyszenia STPJM, tak odnosi się do statusu prawnego tłumaczy w Polsce:

- brak jest kontroli jakości usług tłumaczeniowych – certyfikaty PZG odnoszą się wyłącznie do SJM,
- brak oficjalnej etyki i standardów zawodowych dla tłumaczy języka migowego,
- brak programów podwyższania kwalifikacji tłumaczeniowych,
- brak specjalizacji tłumaczy (tłumacz konferencyjny vs. tłumacz-asystent)
- brak świadomości dotyczącej tłumaczenia zarówno wśród tłumaczy języka migowego, jak i głuchych i słyszących klientów,
- brak zinstytucjonalizowania zawodu tłumacza języka migowego: dla wielu jest to zajęcie dodatkowe,
- brak tłumaczy biegle komunikujących się w PJM,
- brak trenerów tłumaczy PJM,
- w innych państwach tłumacze nie pracują w stowarzyszeniach dla głuchych. Tłumacze mają swoje oddzielne stowarzyszenia – dla dobra klientów i samych tłumaczy (zaufanie i bezstronność²⁸).

Obecnie w Polsce tłumaczy możemy podzielić na cztery grupy:

---

²⁵ PZG od kilku lat prowadzi działania ukierunkowane na kształcenie słyszących PJM jako obcego. Przykładem dobrym zmian jest Oddział Łódzki Polskiego Związku Głuchych, który od 2012r. w swojej ofercie proponuje wyłącznie naukę PJM jako obcego. Obecnie oferta kończy się na poziomie samodzielności B1 według Europejskiego Opisu Systemu Kształcenia Językowego.

²⁶ Na mocy ustawy z dnia 19 sierpnia 2011r. o języku migowym i innych środkach komunikowania się.

²⁷ Garncarek M, *Polski język migowy w nauczaniu osób słyszących. Wskazówki metodyczne*, [W:] *Język w komunikacji*, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2012, s. 129.

²⁸ Czajkowska-Kisil M, *Tłumaczenie języka migowego w Polsce*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014, s. 132.

- CODA: słyszące dzieci głuchych rodziców przyswajają język migowy jako L1 stając się ich natywnymi użytkownikami przy założeniu, że głusi rodzice komunikują się w języku migowym. Polski język foniczny jest dla nich drugim językiem, który w zależności od wielu czynników poznają w późniejszym etapie życia. CODA, ze względu na dwujęzyczność, w której dorastają oraz potrzeb komunikacyjnych rodziców pełnią rolę tłumaczy od najmłodszych lat.
- Tłumacze SJM: osoby posiadające certyfikat, najczęściej wydawany przez PZG.
- Tłumacze PJM: mała grupa osób, najczęściej to nauczyciele specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci głuchych i słabosłyszących.
- Głusi tłumacze: najczęściej taka forma tłumaczenia pojawia się na konferencjach międzynarodowych, na których prelegentami są użytkownicy różnych języków migowych.

Wraz z rozwojem innowacyjnych technologii, usługi tłumaczeniowe zmieniają swoją formę. Poza tradycyjnymi spotkaniami klienta z tłumaczem, który wykonuje usługę tłumaczenia w ustalonym wcześniej miejscu, od dwóch lat obserwuje się w Polsce wzrost firm specjalizujących się w tłumaczeniach on-line. Jest to rozwiązanie od lat wykorzystywane w krajach Europy Zachodniej i Stanach Zjednoczonych, które polega na połączeniu internetowym np.: placówki administracji publicznej z biurem tłumaczy. Komputer wyposażony w kamerę, najlepiej dobrej jakości, oraz możliwość połączenia z Internetem jest wystarczającym środkiem do wykonania usługi. Jednakże, w sytuacjach o charakterze intymnym trudno wyobrazić sobie obecność tłumacza, i tylko znajomość języka migowego spełnia warunek sprawnej komunikacji. Takimi sytuacjami między innymi są:

- 1) wizyta u psychologa, psychiatry lub lekarza innej specjalizacji, podczas której następuje wymiana wstydlivych informacji, lecz koniecznych do postawienia prawidłowej diagnozy,
- 2) codzienność rodzin słyszących, w których urodziło się dziecko głuche. W niniejszej sytuacji trudno wyobrazić sobie obecność tłumacza 24 godziny na dobę.

Nauka słyszących języka migowego jako obcego. System językowo – migowy jest metodą komunikowania się, której jednym z nadrzędnych celów jest nauka osób głuchych języka polskiego. Cel niezaprzeczalnie szczytny, gdyż głusi jako mniejszość językowo-kulturowa powinna nauczyć się języka polskiego dla ułatwienia ich codziennego życia wśród słyszącej większości. Metoda w swoich założeniach miała nadać fonicznemu językowi polskiemu wymiaru wizualnego, aby głusi, którzy pozbawieni są możliwości komunikowania się w oparciu o kanał głosowo-słuchowy, mieli dostęp do struktur języka polskiego, co w konsekwencji miało przyczynić się do jego lepszego poznania. Wykorzystano więc leksemę polskiego języka migowego, które „osadzono” w gramatyce języka polskiego. Języki tak od siebie różne nie mogły pokrywać się w skali 1:1, dlatego postanowiono stworzyć dodatkowe słowa migowe np.: dla niektórych spójników czy zaimka zwrotnego „się”, które nie występują w PJM. Tak powstał SJM, metoda bimodalna wykorzystująca zarówno kanał głosowo-słuchowy i wizualny, sprzyjająca komunikacji osób słyszących z niesłyszącymi. Natychmiast spotkała się z ogromnym zainteresowaniem, szczególnie ze strony nauczycieli specjalnych ośrodków szkolno-wychowawczych dla dzieci słabosłyszących i niesłyszących,

ponieważ była alternatywą dla metody oralnej, która polegała na werbalnym kontakcie z głuchym uczniem. W Polsce do dzisiejszego dnia bez wysiłku można znaleźć oferty kursów SJM i zacząć naukę, wierząc że doprowadzi ona do zniesienia bariery komunikacyjnej. Organizatorzy kursów języka migowego w większości przypadków oferują naukę systemu językowo-migowego. Osoby słyszące, które z różnych powodów potrzebują nauczyć się języka migowego, nie mają świadomości, iż pod nazwą „język migowy” kryją się dwa zupełnie różne systemy komunikacji, które łączy wyłącznie to, że angażują artykulatory jakimi są ręce, choć w PJM nie jest to jedyny artykulator, oraz to, iż SJM zapożycza z PJM niektóre leksemy²⁹. Zdarzają się oferty kursów SJM, po zakończeniu których absolwent otrzymuje zaświadczenie ukończenia kursu oraz certyfikat tłumacza języka migowego. Według Cambridge English, instytucji przyznającej certyfikaty znajomości języka angielskiego, która korzysta ze standardów Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego informuje, iż aby osiągnąć poziom biegłości w danym języku należy poświęcić od 1000 do 1200 godzin na jego naukę³⁰. Zakres ten należy rozszerzyć o dodatkowy czas na naukę ukierunkowaną na poznanie technik tłumaczenia, teorii związanej z etyką zawodu tłumacza oraz innych zagadnień, bez których wykonywanie tego zawodu byłoby co najmniej jakościowo wątpliwe lub niemożliwe. Zatem podobnym zakresem czasu powinien charakteryzować się kurs języka migowego, który wydaje certyfikaty tłumacza języka migowego. Niestety zdarzają się organizatorzy, którzy potrafią skompresować powyższy zakres do poziomu 60 godzin, co jest absolutnie nie do przyjęcia, biorąc pod uwagę proces nauki jakiegokolwiek języka naturalnego jako L2³¹. Nie jest możliwe opanowanie żadnego języka naturalnego w 60 godzin, a tym bardziej opanowanie go do takiego stopnia, aby wykorzystywać go do celów zawodowych. Nauka języka migowego jako L2 w Polsce dzieli się na naukę SJM i PJM. SJM jako sztuczny system komunikacji realizuje jest w trzystopniowym procesie nauczania. Na każdy stopień poświęca się 60h nauki ukierunkowanej głównie na opanowanie słownictwa migowego. Nauka gramatyki jest niepotrzebna, ponieważ wypowiedzi konstruowane są na bazie składni języka polskiego, a grupą docelową są słyszący Polacy, którzy przecież są natywnymi użytkownikami języka polskiego. Zajęcia prowadzone są w oparciu o metodę, która polega na poznaniu znaku migowego i jego utrwaleniu, dzięki zamiganiu dwóch zdań, w których znak ten był zawarty. W ramach powtórzenia uczestnicy tłumaczą zdania z języka polskiego na SJM. Uwagę kursantów kieruje się na aspekt manualny tj. układ dłoni, który zawsze reprezentuje literę alfabetu palcowego lub liczebnik, orientację dłoni, lokalizację w przestrzeni lub na ciele migającego oraz ruch. Wymiar niemanualny odnosi się wyłącznie do mimiki i jej funkcji ekspresywnej, którą można ująć słowami „uśmiechnij się, gdy migasz o czymś wesołym, zasmuć się, gdy o smutnym”. W procesie nauczania SJM zawsze wykorzystuje się mowę

---

²⁹ Większość uczestników kursów realizowanych w Placówce Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie, nie miała świadomości istnienia SJM i PJM. Uważali, iż jest tylko jeden język migowy w Polsce, a nie rzadko, myśleli, że jest to uniwersalny system komunikacji, wspólny dla wszystkich głuchych niezależnie od miejsca na Świecie.

³⁰ Cambridge English: <https://support.cambridgeenglish.org/hc/en-gb/articles/202838506-Guided-learning-hours>

³¹ Świętokrzyska Szkoła Wyższa w Kielcach w 2012r. oferowała naukę języka migowego w wymiarze 60h, po zakończeniu której absolwenci mogli otrzymać certyfikaty tłumacza języka migowego na poziomie podstawowym: <http://studia.ekielce.net/?do=pokazArtykul&nid=156>

foniczną. Poziom podstawowy SJM rozpoczyna się od części teoretycznej, która w swoim zakresie porusza:

- charakterystykę niepełnosprawności: osoby niedosłyszące, głuche i nieme,
- skalę zjawiska,
- konsekwencje uszkodzeń słuchu,
- edukację dzieci i młodzieży z uszkodzonym słuchem,
- zatrudnienie osób niesłyszących,
- udział osób głuchych niedosłyszących życiu społecznym,
- bariery w komunikowaniu się i pomoce techniczne,
- specyfikę komunikowania się z osobami z uszkodzonym słuchem,
- porozumiewanie się z osobami niedosłyszącymi,
- porozumiewanie się z osobami głuchymi i ogłuchłymi,
- porozumiewanie się z osobami głuchoniemymi,
- podstaw języka miganego³² i wskazówek praktycznych do porozumiewania się językiem miganyym tj. jak uczyć się daktylografii czyli alfabetu palcowego oraz znaków ideograficznych czyli leksemów migowych³³.

Trzy stopnie kursów SJM tj. stopień podstawowy, średniozaawansowany i zaawansowany, realizowane są w 180 godzin, podczas których uczestnik opanowuje około 1000 znaków migowych. Porównując ponownie zakresy godzin prezentowane przez Cambridge English dla poszczególnych poziomów biegłości, 180 godzin nauki języka obcego pokrywa się z zakresem godzin dla poziomu podstawowego A2 w sześciostopniowej skali ESOKJ. Ponadto SJM skupia się wyłącznie na działaniach produkcyjnych. Nie ćwiczy się działań receptywnych, ponieważ komunikaty w SJM podparte są mową foniczną. Słyszący uczestnicy z zamkniętymi oczami są w stanie odczytać sens wypowiedzi. Zaprzeczeniem samym w sobie jest fakt, iż pod hasłem języka migowego uczy się kodu, który po zablokowaniu głównego kanału przekazu, jakim jest kanał wizualny dla naturalnych języków migowych, i tak spełnia swoją rolę. SJM podobnie do PJM nie posiada swojej notacji, dlatego działania ukierunkowane na rozwój umiejętności pisania i czytania, tutaj nie znajdują miejsca. W trakcie kursu brak jest wskazania na głuchych jako mniejszości językowo-kulturowej z odrębnym językiem oraz kulturą, która wytworzyła się wokół jej członków. Brak takiego wskazania równoważny jest z brakiem kompetencji socjokulturowej w programach nauczania SJM. Jest to konsekwencją postrzegania głuchych wyłącznie z perspektywy niepełnosprawności. Nauka słyszących PJM w pierwszej kolejności realizowana była na Wydziałach Polonistyki i Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego oraz na Uniwersytecie Wrocławskim. Dzięki badaniom nad PJM, które rozpoczęły się w latach 90-tych XX wieku oraz uruchomionym studiom podyplomowym „Polski Język Migowy” na UW w 2008r., zaczęły pojawiać się pierwsze kursy PJM, na które mogły uczęszczać osoby nie będące studentami ww. ośrodków nauki. Dostępność kursów PJM jest bardzo niska, skupia się wyłącznie wokół kilku największych miast Polski. Organizatorami są najczęściej autorzy

---

³² Język migany to inaczej użytkowa forma SJM.

³³ Szczepankowski B, *Komunikowanie się z osobami z uszkodzonym słuchem. Poradnik dla pracowników służb społecznych*, Warszawa-Krapkowice, 2000 s. 3-24.

programów nauczania i materiałów dydaktycznych PJM, z których większość to osoby głuche. Programy do nauki PJM najczęściej tworzone są w oparciu o wytyczne ESOKJ dla poziomów biegłości od A1 do B2. Obserwuje się, iż większość oferowanych kursów realizowanych w Polsce, w dalszym ciągu bazuje na zakresach 60-cio godzinnych. Można mieć uzasadnione wątpliwości do wyjściowych kompetencji językowych absolwenta kursu na poziomie B2, który zakończył naukę po 240 godzinach³⁴ ? Powodem ku temu jest niepełne oderwanie się od metodologii SJM w dydaktyczne języka migowego, co w konsekwencji prowadzić może do nauki języka hybrydowego, pidżynu, formy między PJM a SJM bądź nauki PJM na niższym poziomie niż oferowany. Niestety w Polsce nie ma instytucji certyfikującej, potwierdzającej poziom opanowania polskiego języka migowego jako obcego, która stałaby na straży jakościowego nauczania PJM. Jednakże, aby taka instytucja powstała, organizatorzy kursów PJM powinni odpowiedzieć sobie na pytanie: na podstawie jakich standardów powinno opierać się nauczanie osób słyszących polskiego języka migowego jako L2 ? Czy ESOKJ jest do tego odpowiednim narzędziem ?

3. Europejski System Opisu Kształcenia Językowego w nauczaniu słyszących PJM jako L2.

Początkiem Unii Europejskiej (UE) była od 1958 roku Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG) ukierunkowana, jak sama nazwa wskazuje, na ściślejszą współpracę gospodarczą, której ekspansja stopniowo zaczęła obejmować różne obszary polityki, od pomocy rozwojowej po ochronę środowiska. Odzwierciedleniem tego rozwoju była zmiana nazwy z EWG na UE w 1993 r. UE opiera się na zasadzie praworządności. Oznacza to, że podstawą wszystkich jej działań są traktaty, przyjęte dobrowolnie i demokratycznie przez wszystkie państwa członkowskie³⁵. Traktaty te określają cele UE w wielu obszarach jej działalności, a skuteczna realizacja celów zaprowadziła między innymi do otwarcia granic, swobodnego przemieszczania się obywateli poszczególnych krajów, podejmowania pracy i studiów za granicą etc. Proces tworzenia europejskiej wspólnoty nie byłby możliwy bez znajomości języków obcych jej mieszkańców, którzy w obecnym kształcie UE pochodzą z 28 krajów członkowskich, nie licząc nielegalnych imigrantów i uchodźców. Rada Europy poczyniła wielki krok w historii dydaktyki językowej publikacją poziomów progowych „Threshold Level 1975”, która dała początek podejściu komunikacyjnemu. Po wieloletnich wysiłkach zespołów specjalistów z różnych krajów pracujących nad standaryzacją nauczania i uczenia języków obcych w Europie poziomy progowe doczekały się w 2001r. swojej udoskonalonej wersji, która nie zrywała z tradycjami podejścia komunikacyjnego, lecz jeszcze bardziej podkreślała jej znaczenie w nowym wymiarze zwanym podejściem zadaniowym lub perspektywą zadaniową³⁶. Europejski system opisu kształcenia językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, oferuje wspólną dla całej Europy podstawę do opracowywania planów nauczania, zaleceń programowych, egzaminów, podręczników itp. W wyczerpujący sposób

³⁴ Czas poświęcony na naukę język obcego do poziomu B2 waha się w przedziale od 500 do 600 godzin. Cambridge English Language Assessment : <http://www.cambridgeenglish.org/>

³⁵ Portal Unii Europejskiej http://europa.eu/about-eu/basic-information/about/index_pl.htm

³⁶ Janowska I, *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Universitas, Kraków 2011, s. 45.

opisuje wiedzę, umiejętności i sprawności potrzebne do osiągnięcia biegłości w posługiwaniu się językiem, a także kontekst kulturowy, w którym jest osadzony każdy język. Istotną jego częścią jest określenie poziomów biegłości językowej, pozwalających ocenić postęp w opanowaniu danego języka – na każdym etapie i przez całe życie³⁷. Czy ESOKJ odnosi się w swojej treści również do języków migowych? Na stronie 85-tej niniejszego dokumentu w podrozdziale dotyczącym „Paralingwistycznych środków przekazu” napisano:

... komunikacja paralingwistyczna różni się w istotny sposób od języków migowych, których nie uwzględniamy w niniejszym Systemie opisu, choć eksperci także i z tej dziedziny mogą w nim znaleźć wiele interesujących informacji³⁸.

Dzięki dofinansowaniom z Funduszy Europejskich w ostatnich latach zrealizowano kilka międzynarodowych projektów, które koncentrowały się wokół języków migowych m.in.: EFESTO Project, Spread the Sign, DSigns, SignALL, Medisigns, DeafVoc2. W latach 2011 – 2014 w ramach programu „uczenie się przez całe życie”, dofinansowano i zrealizowano projekt badawczy o nazwie „SignLef: Sign Language European Frame”, którego celem było wsparcie lingwistycznej różnorodności języków migowych Europy oraz poprawa jakości ich nauczania. Ważnym punktem było także przygotowanie wspólnych podstaw do studiowania języków migowych zgodnie ze wskazówkami ESOKJ oraz stworzenie opisu biegłości językowej dla austriackiego, katalońskiego i włoskiego języka migowego³⁹. Jednakże najważniejszym wydarzeniem w dotychczasowym harmonogramie projektów badawczych finansowanych przez Radę Europy, z perspektywy nauczycieli języków migowych w Europie, jest prowadzony od 2012r. projekt pod nazwą „PRO-SIGNS”, którego celami są:

- adaptacja ESOKJ pod względem stworzenia definicji poziomów biegłości dla języków migowych,
- szczegółowe opracowanie poziomów biegłości wraz ze specyfikacjami dla programów nauczania narodowych / regionalnych języków migowych dla osób słyszących,
- stworzenie aparatu do oceniania kompetencji w języku migowym dla poziomów biegłości od A1 do C2⁴⁰.

Zespół „Pro-Signs” kończy swoją pracę w bieżącym, 2015 roku. Dzięki ich dokonaniom, nauczyciele języków wizualno-przestrzennych mogą korzystać z takich rezultatów projektu, jakimi są: ogólna skala poziomów biegłości dla języków migowych (którą przedstawiam poniżej), wskaźniki dla różnych działań językowych tj. produkcji, recepcji, interakcji i mediacji w zależności od określonego poziomu (A1-C2) oraz przykładowe testy oceniania wraz z analizą ich tworzenia dla języków migowych.

---

³⁷ Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003, s. 13.

³⁸ tamże.

³⁹ Janaszek M, (2013), *Języki migowego do celów specjalistycznych*, W: *Języki obce w szkole*, nr: 2013/04, Warszawa 2013, s. 11.

⁴⁰ Strona projektu Pro-Signs: <http://www.ecml.at/F5/tabid/867/Default.aspx>

Poziom biegłości	C2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie może z łatwością zrozumieć praktycznie wszystko, co usłyszy lub przeczyta. Potrafi streszczać informacje pochodzące z różnych źródeł, pisanych lub mówionych, w spójny sposób odtwarzając zawarte w nich tezy i wyjaśnienia. Potrafi wyrażać swoje myśli płynnie, spontanicznie i precyzyjnie, subtelnie różnicując odcienie znaczeniowe nawet w bardziej złożonych wypowiedziach
	C1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie szeroki zakres trudnych, dłuższych tekstów, dostrzegając także znaczenia ukryte, wyrażone pośrednio. Potrafi się wypowiadać płynnie, spontanicznie, bez większego trudu odnajdując właściwe sformułowania. Skutecznie i swobodnie potrafi posługiwać się językiem w kontaktach towarzyskich i społecznych, edukacyjnych bądź zawodowych. Potrafi formułować jasne, dobrze zbudowane, szczegółowe, dotyczące złożonych problemów wypowiedzi, sprawnie i właściwie posługując się regułami organizacji wypowiedzi, łącznikami, wskaźnikami zespolenia tekstu.
Poziom samodzielności	B2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w złożonych tekstach na tematy konkretne i abstrakcyjne, łącznie z rozumieniem dyskusji na tematy techniczne z zakresu jej specjalności. Potrafi porozumiewać się na tyle płynnie i spontanicznie, by prowadzić normalną rozmowę z rodzimym użytkownikiem języka migowego, nie powodując przy tym napięcia u którejkolwiek ze stron. Potrafi – w szerokim zakresie tematów – formułować przejrzyste i szczegółowe wypowiedzi migowe, a także wyjaśniać swoje stanowisko w sprawach będących przedmiotem dyskusji, rozważając wady i zalety różnych rozwiązań.
	B1	Osoba posługująca się językiem migowym na tym poziomie (odnosi się to również do lokalnie używanych wariantów języka migowego) rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w jasnych, standardowych wypowiedziach, które dotyczą znanych jej spraw i zdarzeń typowych dla pracy, szkoły, czasu wolnego itd. Potrafi radzić sobie w większości sytuacji komunikacyjnych, które mogą się zdarzyć w czasie podróży w regionie, gdzie mówi się danym językiem. Potrafi tworzyć proste, spójne wypowiedzi migowe na tematy, które są jej znane bądź ją interesują. Potrafi opisywać doświadczenia, zdarzenia, nadzieje, marzenia i zamierzenia, krótko uzasadniając bądź wyjaśniając swoje opinie i plany.
	A2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie wypowiedzi i często używane wyrażenia w zakresie tematów związanych z życiem codziennym (są to np.: bardzo podstawowe

Poziom podstawowy		informacje dotyczące osoby rozmówcy i jego rodziny, zakupów, otoczenia, pracy). Potrafi porozumiewać się w rutynowych, prostych sytuacjach komunikacyjnych, wymagających jedynie bezpośredniej wymiany zdań na tematy znane i typowe. Potrafi w prosty sposób opisywać swoje pochodzenie i otoczenie, w którym żyje, a także poruszać sprawy związane z najważniejszymi potrzebami życia codziennego.
	A1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie i potrafi stosować potoczne wyrażenia i bardzo proste wypowiedzi dotyczące konkretnych potrzeb życia codziennego. Potrafi formułować pytania z zakresu życia prywatnego, dotyczące np.: miejsca, w którym mieszka, ludzi, których zna i rzeczy, które posiada oraz odpowiadać na tego typu pytania. Potrafi przedstawiać siebie i innych. Potrafi prowadzić prostą rozmowę pod warunkiem, że rozmówca mówi wolno, zrozumiale i jest gotowy do pomocy.

Tabel 1. Ogólna skala biegłości językowej opracowana w trakcie realizacji projektu „Pro-Signs”⁴¹.

Rezultaty projektu dostępne są zarówno w języku angielskim, jak i International Signs⁴², ponieważ większość nauczycieli narodowych języków migowych jest ich natywnymi użytkownikami. Adaptacja ESOKJ do specyfiki nauczania języków wizualno-przestrzennych przekonuje, że Europejski System Opisu jest narzędziem, na podstawie którego warto oprzeć naukę regionalnych języków migowych, również PJM dla osób słyszących. Warto zaznaczyć tutaj, że ESOKJ nie jest dokumentem urzędowym, którego zaleceń powinny przestrzegać instytucje oświatowe państw członkowskich UE. Jest to narzędzie uniwersalne, opracowane zespołowo, które zostało zaproponowane jako baza, podstawa zapewniająca lepszą czytelność w procesie nauczania języków obcych⁴³. Przyjrzyjmy się jeszcze potrzebom komunikacyjnym osób słyszących uczących się PJM oraz specyfice nauczania języka wizualno-przestrzennego. ESOKJ powstał, ponieważ współpraca pomiędzy państwami Unii Europejskiej była coraz ściślejsza i dotyczyła wielu obszarów, a migracja coraz częstsza. Potrzeba komunikacyjna musiała zostać zaspokojona. Przy założeniu, że głusi nie stanowią mniejszości, lecz większość w społeczeństwie to głusi jako obywatele Unii Europejskiej migrujący między jej wewnętrznymi państwami w celach zarobkowych czy edukacyjnych, musieliby nabywać kompetencji komunikacyjnych w narodowych językach migowych, w zależności od kraju docelowego. Dzięki takiemu założeniu przyczyna powstania wspólnej polityki językowej wewnątrz UE dotyczyłaby również społeczności głuchych i ich języków. Głusi jednak to mniejszość i rzadko spotyka się sytuacje, w których masowo migrują w celu polepszenia sytuacji materialnej. Nawet jeśli tak jest, to przeważnie znajdują zatrudnienie w miejscach prowadzonych przez osoby słyszące, zatem nauka obcego języka migowego daje minimalną

⁴¹ <http://www.ecml.at/Portals/1/mtp4/pro-sign/documents/PRO-Sign-global-scales-EN.pdf>

⁴² Język migowy typu pidżyn, wykorzystywany w najczęściej w kontekście spotkań międzynarodowych tj. konferencji, kongresach światowej Federacji Głuchych lub Olimpiady Głuchych. Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/International_Sign

⁴³ Janowska I, (2011), *op.cit.*, s. 70.

gwarancję przełamania bariery komunikacyjnej, i występuje tylko wtedy, gdy osoba słyszcząca również zna język migowy danego kraju. Takie zastosowanie ESOKJ w nauczaniu języków migowych jako obcych dla głuchych wydaje się mało realne. Natomiast nauczanie osób słyszących języka migowego jako obcego według standardów tejże polityki językowej, powinno oparte być o analizę potrzeb grupy uczących się. Dzięki danym udostępnionym przez Placówkę Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie, największą potrzebę nauki PJM wśród słyszących obserwuje się u słyszących rodziców dzieci głuchych, nauczycieli pracujących z dziećmi głuchymi i słabosłyszącymi, tłumaczy SJM, pracowników administracji publicznej, podmiotów leczniczych oraz służb zobligowanych do kontaktu z uczestnikami lub świadkami sytuacji zagrożenia, pracowników socjalnych, psychologów, pedagogów oraz prawników. Analiza obszarów, w których występuje najpilniejsza potrzeba komunikacyjna w PJM, powinna koncentrować program nauczania zarówno wokół deskryptorów ESOKJ, jak również na treściach nauczania i zadaniach komunikacyjnych zaspokajających takową potrzebę. Ponadto, nauka języka wizualno-przestrzennego wymusza modyfikację definicji działań językowych, które dla języków fonicznych realizowane są w postaci ustnej i pisemnej. Dla języków migowych wyróżnia się działania skoncentrowane na:

- produkcję wypowiedzi migowych na żywo jako odpowiednik działań ukierunkowanych na mówienie,
- produkcję nagrań wideo w języku migowym jako odpowiednik działań ukierunkowanych na pisanie,
- recepcję wypowiedzi migowych na żywo jako odpowiednik słuchania,
- recepcję wypowiedzi migowych w nagraniach wideo jako odpowiednik czytania,
- migową interakcję,
- migową mediację.

W dydaktyce języków obcych, niezmiernie ważnym aspektem jest rozwój kompetencji socjokulturowej. Z kompetencją tą wiąże się wiedza i umiejętności, które pozwalają zachować społeczny wymiar kulturowości⁴⁴. ESOKJ wymienia tu: wyznaczniki, relacji społecznych, konwencje grzecznościowe, nośniki mądrości ludowej, rejestr wypowiedzi, dialekty i odmiany regionalne⁴⁵. Jak uważa Piotr Tomaszewski, dodatkowym jej walorem w nauczaniu słyszących PJM jest wymiar antydyskryminujący, ponieważ zanurzenie się słyszących w język i kulturę głuchych wykracza poza etnocentryzm. Uczestnicy uświadamiają sobie, że nie ma lepszych bądź gorszych kultur. Poznanie PJM i KG, powoduje, że stereotypowe podejście do głuchych jako niepełnosprawnych jest zastępowane postrzeganiem głuchych jako społeczności, którą charakteryzuje w głównej mierze odrębny język i kultura⁴⁶.

Podsumowanie

- Społeczności głuchych w wielu krajach, nie tylko Europy, postrzegane są jako mniejszości językowe, z prawem do zachowania i rozwoju własnych języków

---

⁴⁴ Janowska I, *op. cit.*, s.60.

⁴⁵ *Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, op. cit.*, s.106.

⁴⁶ Tomaszewski P, *op. cit.*, s. 36.

migowych i kultur. Status prawny polskiej społeczności głuchych jako mniejszości językowej nie jest uregulowany.

- Rehabilitacja słuchowa realizuje się w podejściu medycznym do głuchoty, której celem jest jej wyleczenie. Głuchych traktuje jako niepełnosprawnych. Brak w tym podejściu akceptacji do społecznych konsekwencji głuchoty.
- Edukacja dwujęzyczna w Polsce nie istnieje. Obecnie opiera się na metodzie oralnej lub totalnej komunikacji, która wyraża się w zastosowaniu każdej metody prowadzącej do lepszego porozumienia między nauczycielami a uczniami. Niestety, jeśli wykorzystywana do tego celu jest metoda oparta o kanał wizualno-przestrzenny, to jest to przeważnie system językowo-migowy.
- Tłumacze PJM w Polsce nie mają uregulowanego statusu prawnego. Najczęściej to CODA, nauczyciele ośrodków szkolno-wychowawczych dla niesłyszących lub pasjonaci języka. Obecnie powstają firmy tłumaczeniowe koncentrujące się usługach on-line.
- Większość kursów języka migowego w Polsce to kursy systemu językowo-migowego. Oferta PJM obecnie się rozwija, lecz nadal obserwuje się przyzwyczajenia stosowane w metodologii nauczania SJM, tj. 60-cio godzinny zakres kursu na każdym poziomie zaawansowania.
- Europejski System Opisu Kształcenia Językowego jest narzędziem, na podstawie którego warto podejmować pracę nad tworzeniem programów nauczania oraz materiałów dydaktycznych dla języków migowych jako obcych, jednak należy uwzględnić charakter wizualno-przestrzenny języka tj. inny kanał komunikacji na jakim budowane są teksty migowe, analizę potrzeb grupy docelowej w szczególności obszary, w których najczęściej dochodzi do kontaktu między głuchymi a słyszącymi oraz rozwój kompetencji socjokulturowej, dzięki której uczestnicy kursów zgłębiają kulturę głuchych, a tym samym przestają postrzegać głuchych wyłącznie z perspektywy niepełnosprawności.

Bibliografia

Bouvet D, *Mowa dziecka: Wychowanie dwujęzyczne dziecka niesłyszącego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996.

Bryndal M, *Koncepcja bilingwalnego wychowania dzieci niesłyszących*, [W:] *Audiofonologia*, Tom XII, Warszawa 1998.

Czajkowska-Kisil M, *Edukacja głuchych w Polsce*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014.

Czajkowska-Kisil M, *Tłumaczenie języka migowego w Polsce*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014.

Czajkowska-Kisil M, *Wczesna interwencja*, [W:] *Edukacja Głuchych*, Rzecznik Praw Obywatelskich, Warszawa 2014.

Czajkowska-Kisil M, Laskowska-Klimczewska A, *CODA: Inność nierozpoznana*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014.

Europejski System Opisu Kształcenia Językowego: uczenie się, nauczanie, ocenianie, Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Warszawa 2003.

Janaszek M, *Języki migowego do celów specjalistycznych*, [W:] *Języki obce w szkole*, nr: 2013/04, Warszawa 2013.

Janowska I, *Podejście zadaniowe do nauczania i uczenia się języków obcych. Na przykładzie języka polskiego jako obcego*, Universitas, Kraków 2011.

Garncarek M, *Polski język migowy w nauczaniu osób słyszących. Wskazówki metodyczne*, [W:] *Język w komunikacji*, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2012.

Grzesiak I, *Głusi jako mniejszość językowa posługująca się językiem migowym*, [W:] S. Gajda, A. Markowski, J. Porayski-Pomsta (red.), *Polska polityka komunikacyjno-językowa wobec wyzwań XXI wieku*, Rada Języka Polskiego przy Prezydium PAN, Warszawa 2005.

Marganiec B, *Kultura Głuchych*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014.

Sak M, *Decyzje specjalistów a osoby głuche i słabosłyszące*, [W:] *Sytuacja osób Głuchych w Polsce. Raport zespołu ds. G/głuchych przy Rzeczniku Praw Obywatelskich*, Warszawa 2014.

Stokoe W, *Sign language structure: an outline of the visual communication systems of the America Deaf*, University of Buffalo, New York 1960.

Szczepankowski B, *Komunikowanie się z osobami z uszkodzonym słuchem. Poradnik dla pracowników służb społecznych*, Warszawa-Krapkowice 2000.

Świdziński M, Czajkowska-Kisil M, *Czy głuchoniemy jest naprawdę niemy ?*, [W:] *Kosmos. Problemy nauk Biologicznych*, Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Kopernika, numer 3, Warszawa 1996.

Tomaszewski P, *Kształtowanie kompetencji socjokulturowej w nauczaniu polskiego języka migowego*, [W:] P. Tomaszewski, K. Bargiel-Matusiewicz, E. Pisula (red.), *Kulturowe i społeczne aspekty niepełnosprawności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015.

Tomaszewski P, *Rozwój językowy dziecka głuchego: wnioski dla edukacji szkolnej*, [W:] *Audiofonologia*, Tom XVI, Warszawa 2000.

Tomaszewski P. Garncarek M. Rosik P. Jaromin M, *Nauczmy się rozumieć nawzajem: Poradnik dla słyszących o niedosłyszących i głuchych*, Polski Związek Głuchych Zarząd Główny, Warszawa 2009.

Akty prawne:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym z dnia 6 stycznia 2005 r.

Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 r.

Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 roku

Źródła internetowe:

<http://www.ecml.at/F5/tabid/867/Default.aspx>; dostęp 26.12.2015r.

<http://sjp.pwn.pl/szukaj/t%C5%82umacz.html>; dostęp 26.12.2015r.

www.pzg.org.pl; dostęp 26.12.2015r.

http://www.stat.gov.pl/cpr/rde/xbcr/gus/ZO_stan_zdrowia_2009.pdf; dostęp 26.12.2015r.

<https://www.rpo.gov.pl/pl/osoby-z-niepelnosprawnoscia>; dostęp 26.12.2015r.

<http://wfdeaf.org/our-work/focus-areas/deaf-culture>; dostęp 26.12.2015r.

<http://studia.ekielce.net/?do=pokazArtykul&nid=156>; dostęp 26.12.2015r.

http://europa.eu/about-eu/basic-information/about/index_pl.htm; dostęp 26.12.2015r.

<http://www.ecml.at/F5/tabid/867/Default.aspx>; dostęp 26.12.2015r.

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Sign; dostęp 26.12.2015r.

<http://www.ecml.at/Portals/1/mtp4/pro-sign/documents/PRO-Sign-global-scales-EN.pdf>;
dostęp 26.12.2015r.

http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/5720-0-ID2283-Langue%20signe_GB%20assemblee.pdf dostęp 26.12.2015r.

<https://support.cambridgeenglish.org/hc/en-gb/articles/202838506-Guided-learning-hours>;
dostęp 26.12.2015r.

Słowa kluczowe: Głusi, język migowy, polski język migowy, system językowo-migowy, nauczanie języka migowego, Europejski System Opisu Kształcenia Językowego, mniejszość językowa, kultura głuchych.

Key words: Deaf, sign language, polish sign language, signed polish, teaching sign language, Common European Framework of References for Languages, language minority, deaf culture.

Streszczenie:

Dydaktyka języków obcych z rodziny języków fonicznych w Europie najczęściej opiera się o wytyczne Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego. Polski język migowy w nauczaniu osób słyszących jako język obcy najczęściej ustępuje pola nauce systemu językowo-migowego, który nie prowadzi do zniesienia bariery komunikacyjnej między głuchymi a słyszącymi. Niniejszy artykuł przedstawia i opisuje różne działania prowadzące do ograniczenia bariery komunikacyjnej, podkreśla wagę nauczania polskiego języka migowego jako obcego osób słyszących oraz przedstawia Europejski System Opisu jako zestaw odpowiednich wytycznych do nauki języków wizualno-przestrzennych.

Summary:

Didactics of foreign phonic languages in Europe is often based on Common European Framework of References for Languages. Teaching Polish Sign Language (PSL) to hearing people is substituted by teaching Signed Polish to them which results in many obstacles in communication process between deaf and hearing. This article concentrates on different measures to make communication possible and emphasizes the need of teaching PSL to hearing people using standards of Common European Framework of References for Languages.